

Türkiye Eğitim Dergisi

(2025) Cilt 10, Sayı 2, s.159-180

Azerbaycan Yükseköğretimi: Tarihsel Köklerden Günümüze Bir Değerlendirme¹

Fidan SARIBAYLI²

Hüseyin SERİN³

Özet

Bu çalışma, Azerbaycan yükseköğretim sisteminin tarihsel kökenlerini, mevcut yapısını ve gelişim sürecini incelemektedir. Azerbaycan eğitim sistemi, 20. yüzyılın başlarından itibaren önemli dönüşümler geçirmiş, Sovyetler Birliği'nin etkisiyle merkeziyetçi bir yapıya bürünmüş ve 1991'deki bağımsızlık sonrasında yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Araştırmada, Azerbaycan'daki yükseköğretim kurumlarının yönetim yapısı, finansmanı, akademik kalite güvencesi ve uluslararası standartlara uyumu incelenmiştir. Doküman analizi yöntemi kullanılarak yapılan inceleme, Azerbaycan yükseköğretiminin Bologna Süreci'ne entegrasyon sürecinde önemli ilerlemeler kaydettiğini, ancak akademik özerklik, araştırma fonları ve uluslararası sıralamalardaki konumu gibi alanlarda çeşitli zorlukların devam ettiğini göstermektedir. Ayrıca, yükseköğretim kurumlarının finansmanı büyük ölçüde devlete bağımlı olup, araştırma-geliştirme yatırımları yetersiz kalmaktadır. Çalışmada, Azerbaycan yükseköğretim sisteminin sürdürülebilir gelişimi için politika önerileri sunulmuş ve özellikle kurumsal özerkliğin artırılması, akademik kalite standartlarının güçlendirilmesi ve uluslararası iş birliklerinin teşvik edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu araştırmadan elde edilen bulguların akademik literatüre ve eğitim politikalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Azerbaycan
Yükseköğretim
Yükseköğretim Yönetimi
Eğitim Politikaları

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 09.05.2025

Kabul Tarihi: 07.07.2025

Elektronik Yayın Tarihi: 29.12.2025

DOI: 10.54979/turkegitimdergisi.1695900

¹ Bu çalışma, Dr. Fidan Sarıbaylı tarafından Doç. Dr. Hüseyin Serin danışmanlığında hazırlanan "Azerbaycan Yükseköğretim Sistemi Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Dr., saribaylifidan@gmail.com , 0000-0001-9347-5475

³ Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Eğitim Bilimleri Bölümü, huseyin.serin@iuc.edu.tr, 0000-0003-3002-8787

Azerbaijani Higher Education: An Evaluation From Historical Roots To The Present

Abstract

This study analyzes the historical origins, current structure, and development of the Azerbaijani higher education system. Since the early 20th century, the Azerbaijani education system has undergone significant transformations, becoming centralized under Soviet influence and entering a restructuring phase following independence in 1991. This study examines the management structure, financing, academic quality assurance, and alignment of Azerbaijan's higher education institutions with international standards. Using the document analysis method, the study reveals that Azerbaijan has made significant progress in integrating into the Bologna Process. However, challenges remain in areas such as academic autonomy, research funding, and international rankings. Furthermore, higher education institutions rely heavily on state funding, while investments in research and development remain insufficient. The study provides policy recommendations for the sustainable development of Azerbaijan's higher education system, emphasizing the need to enhance institutional autonomy, strengthen academic quality standards, and foster international cooperation. The findings of this study are expected to contribute both to academic literature and to the formulation of educational policies.

Keywords

Azerbaijan
Higher Education
Higher Education Management
Education Policies

About Article

Sending Date: 09.05.2025
Acceptance Date: 07.07.2025
Electronic Issue Date: 29.12.2025

DOI: 10.54979/turkegitimdergisi.1695900

GİRİŞ

Azerbaycan, Kafkasya'nın jeopolitik açıdan kritik bir noktasında yer alması sebebiyle, tarih boyunca farklı medeniyetlerin ve siyasi güçlerin etkileşimine sahne olmuş; bu durum zengin ve katmanlı bir kültürel mirasın yanı sıra, toplumsal yapıda ve özellikle eğitim sisteminde sürekli dönüşümlere sebep olmuştur. 21. yüzyıl, Azerbaycan eğitim sisteminde, özellikle de yükseköğretim alanında, önemli dönüşümlerin ve yeniden yapılanma süreçlerinin yaşandığı bir dönem olmuştur. 1918'de kurulan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti (ADC), ülkenin modernleşme ve ulusal kimlik inşası sürecinde önemli bir dönüm noktası olsa da, bu dönem kısa sürmüştür; 1920'de Sovyetler Birliği'ne katılım ile eğitim sistemi, merkeziyetçi bir yapıya evrilmiştir. Sovyet dönemi boyunca, eğitim politikaları, Sovyet ideolojisinin temel ilkeleri doğrultusunda şekillenmiş ve merkezi planlamaya tabi olmuştur (Kerimova-Kodjajeva, 2023; Levchenkov, 2020). Bu durum, Azerbaycan eğitim sisteminin uzun yıllar boyunca devlet kontrolünde, standartlaştırılmış bir modelde işlemesine neden olmuştur.

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Azerbaycan'ın bağımsızlığını yeniden kazanması, yükseköğretim sisteminde de köklü bir dönüşüm sürecini tetiklemiştir. Bu süreçte,

uluslararası standartlara uyum, yükseköğretimde çeşitliliğin artırılması ve akademik özerklik gibi konular ön plana çıkmıştır. Bağımsızlık sonrası dönemde, Bakü Devlet Üniversitesi, Azerbaycan Tıp Üniversitesi ve Azerbaycan Teknik Üniversitesi gibi köklü devlet üniversitelerinin yanı sıra, ulusal ve uluslararası düzeyde eğitim sunan özel üniversiteler de kurulmuştur (Rumyantsev, 2010). Ancak, bu modernizasyon süreci, sadece kurumsal çeşitliliği artırmakla kalmamış; aynı zamanda yasal düzenlemeler, finansman modelleri ve akademik yönetim alanlarında yeni gereksinimleri de beraberinde getirmiştir.

Azerbaycan'da eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması, 1992 yılında yürürlüğe giren ilk Eğitim Kanunu ile başlamış, 2009 yılında kabul edilen yeni Eğitim Kanunu ile Bologna Süreci'ne entegrasyon ve uluslararası standartlara uyum hedeflenmiştir. Bu iki kanun arasındaki dönem, Azerbaycan yükseköğretimi için önemli bir dönüşüm süreci olmuş olsa da, 2009 sonrası dönemin kendine özgü dinamikleri ve Bologna Süreci'nin etkileri, ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmektedir. Ancak, mevcut akademik literatür incelendiğinde, çalışmaların önemli bir bölümünün 1992-2009 dönemine odaklandığı, 2009 sonrası dönemdeki gelişmeleri ve bunların yükseköğretim yönetimine etkilerini yeterince incelemediği görülmektedir. Bu durum, Azerbaycan yükseköğretim sisteminin güncel durumunu ve geleceğe yönelik stratejik planlarını anlamayı zorlaştırmakta; özellikle yükseköğretim yönetimi, finansmanı, akademik özgürlük, kalite güvencesi, uluslararasılaşma ve öğrenci/öğretim elemanı hareketliliği gibi konularda derinlemesine analizlere olan ihtiyacı artırmaktadır (Durmaz, 2010; Ergün, 1997; Mammadov & Abbaslı, 2019; Okutan, 1996; Topuz, 2011; Vahapzade, 2019).

Azerbaycan yükseköğretim sisteminin bugünkü yapısı, tarih boyunca yaşanan dış etkilerin ve iç dinamiklerin karmaşık bir etkileşiminin ürünüdür. Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği dönemlerinde uygulanan eğitim politikaları, sistem üzerinde derin izler bırakmış; merkeziyetçi yönetim anlayışı, standart müfredatlar ve ideolojik öncelikler, uzun yıllar boyunca yükseköğretimin karakterini belirlemiştir. Ancak, bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte, ulusal kimliğin inşası, uluslararası standartlara uyum ve küresel rekabete ayak uydurma çabaları, eğitim sisteminde köklü reformları tetiklemiştir. Bu süreçte, hem geçmişten devralınan mirasın hem de çağdaş dünyanın gereksinimlerinin dikkate alınması, Azerbaycan yükseköğretimini özgün bir yapıya kavuşturmuştur (Gurbanova, 2025).

Tüm bu tarihsel ve güncel gelişmelerin ışığında, yükseköğretimin Azerbaycan için taşıdığı önem daha da belirginleşmektedir. Yükseköğretim, bir ülkenin beşeri sermayesini şekillendiren, bilgi ekonomisine geçişini hızlandıran, inovasyon kapasitesini artıran ve toplumsal kalkınmasına yön veren en önemli unsurlardan biridir. Bu nedenle, Azerbaycan yükseköğretim sisteminin mevcut durumunun güçlü ve zayıf yönleriyle, fırsatları ve tehditleriyle birlikte bütüncül bir şekilde anlaşılması, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasını sağlayacak etkili politikaların geliştirilmesi için kritik bir öneme sahiptir.

Bu çalışma, Azerbaycan yükseköğretim sisteminin tarihsel köklerinden günümüze uzanan gelişim sürecini derinlemesine inceleyerek, sistemin yönetim yapısı, yasal çerçevesi, finansman modelleri, Bologna Süreci'ne uyumu ve denetim mekanizmaları gibi kritik bileşenlerini çok yönlü bir bakış açısıyla analiz etmektedir. Çalışmanın, yükseköğretim yönetimi literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışma, Azerbaycan yükseköğretim sisteminin mevcut durumunu tarihsel bağlamda ele alarak analiz etmeyi amaçlayan nitel bir araştırmadır. Araştırmada doküman

analizi yöntemi kullanılmış olup, Azerbaycan yükseköğretim sistemine ilişkin akademik çalışmalar, yasal mevzuat, istatistiksel veriler ve tarihsel belgeler sistematik bir şekilde incelenmiştir. Doküman analizi yöntemi, belirli bir konuya dair mevcut bilgi birikimini anlamaya, farklı kaynaklardan elde edilen verileri sentezleyerek yorumlamaya ve ilgili literatürdeki boşlukları tespit etmeye olanak tanıyan güvenilir bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Morgan, 2022).

Veri toplama sürecinde, alan yazının güncelliğini sağlamak amacıyla, Azerbaycan yükseköğretim sistemi ile ilgili güncel akademik çalışmalar ve mevzuat düzenlemeleri titizlikle takip edilmiş ve güncel akademik kaynaklar değerlendirilmiştir (Abdullayeva, 2024; Aliyeva, 2024; Baxşeliyev, 2024; Cəfərova, 2024; Gurbanova, 2025; Kerimova-Kodjayeva, 2023; Levchenkov, 2020; Rumyantsev, 2010). Araştırma verileri, Scopus, Web of Science, Google Scholar, ProQuest, Azerbaycan Ulusal Akademik Veri Tabanları gibi uluslararası ve ulusal akademik veri tabanlarından sistematik olarak toplanmış ve doküman analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

Doküman analizi yöntemi, araştırma kapsamında elde edilen verilerin sistematik bir şekilde incelenerek önemli temaların belirlenmesini ve bunların tarihsel bağlamda yorumlamasını sağlamıştır. Veri analizi sürecinde, öncelikle literatür taraması yapılarak belirlenen araştırma kapsamı doğrultusunda ilgili belgeler analiz edilmiş ve yükseköğretim sistemine ilişkin temel bileşenler doğrultusunda yapılandırılmıştır.

Araştırmada geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla veri çeşitliliği (triangulation) ilkesi benimsenmiştir. Bu bağlamda, akademik literatür, mevzuat, istatistiksel veriler ve resmi raporlar çapraz karşılaştırmalara tabi tutularak, elde edilen bulguların nesnelliği ve tutarlılığı güvence altına alınmıştır.

Analiz süreci üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, çalışma konusuyla doğrudan ilişkili belgeler amaçlı örnekleme yoluyla seçilmiştir. İkinci aşamada, veriler betimsel analiz yaklaşımı doğrultusunda incelenmiş ve tarihsel-sistematik bir sınıflandırma esas alınarak temalar oluşturulmuştur. Bu kapsamda belgeler “Azerbaycan Yükseköğretim Sisteminin Tarihsel Gelişim Süreci”, “Azerbaycan Yükseköğretim Sisteminin Yasal Temelleri”, “Azerbaycan Yükseköğretim Kademeleri”, “Azerbaycan Yükseköğretim Sisteminin Yönetimi”, “Azerbaycan Yükseköğretim Sisteminin Finansmanı” ve “Azerbaycan Yükseköğretim Sisteminin Denetimi” olmak üzere altı ana tema altında çözümlenmiştir. Son aşamada ise elde edilen bulgular, literatürdeki kuramsal ve bağlamsal çerçevelerle karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Böylelikle analiz sürecinin bütüncül, tutarlı ve şeffaf bir şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır.

BULGULAR

Azerbaycan Yükseköğretim Sisteminin Tarihsel Gelişim Süreci

Azerbaycan, coğrafi ve tarihi konumunun sağladığı avantajlarla tarih boyunca bilim ve sanat faaliyetlerinin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Bölgede kurulan devletlerin bilimsel faaliyetlere değer verdiği ve bilim insanlarını himaye ettiği bilinmektedir. Tarihî kaynaklar, Azerbaycan'da sistematik bir eğitim anlayışının başlangıcını 7. yüzyıla kadar götürmektedir. Bu coğrafyada eğitim faaliyetleri, 18. yüzyıla kadar camiler, medreseler ve özel haneler aracılığıyla sürdürülmüş; eğitimin içeriği ise büyük oranda dinî ve felsefî temellere dayanmıştır. Azerbaycan medreselerinin gelişiminde özellikle Osmanlı ve Safevi eğitim

modellerinin belirgin etkileri gözlemlenmekte; bu medreseler, dönemin toplumunun temel eğitim ihtiyaçlarını karşılayan başlıca kurumlar olarak öne çıkmaktadır (Abdullayeva ve Gasimova, 2021; McGhee, 1997; Mladenova, 2020). Bu durum, 19. yüzyılda Rus İmparatorluğu'nun egemenliğiyle birlikte önemli bir dönüşüm sürecini tetiklemiştir.

19. yüzyıl boyunca Azerbaycan, Rus İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmesiyle eğitim sisteminde önemli dönüşümler yaşamıştır. Rus yönetimi, bölgede seküler eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla "Qəza məktəbləri" adı verilen bölgesel okullar kurmuştur. Bu okullar, Azerbaycan toplumunda Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma politikalarının bir aracı olarak kullanılmıştır. Ancak, bu okullarda önemli bir öğretmen ihtiyacı bulunmasına rağmen, Azerbaycan sınırları içerisinde uzun süre boyunca öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarının açılmaması, eğitim sisteminde önemli eksikliklere yol açmıştır (Ahmadov, 2014; Hasanova, 2013; Vagabova, 2022). Bu eksikliğin giderilmesine yönelik ilk ciddi adım, 1876'da atılmıştır.

1876 yılında Gürcistan'ın Gori şehrinde Gori Öğretmen Okulunun (Gori Seminaryası) kuruluşu gerçekleşmiştir. Bu kurum, Azerbaycan'daki eğitim, bilim ve kültür alanlarında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Firudun Bey Köçerli, Üzeyr Hacıbeyov, Reşid Bey Efendiyev, Sefereli Bey Velibeyov, Mahmud Bey Mahmudbeyov, Celil Memmedguluzade, Ferhad Ağazade, Neriman Nerimanov ve Süleyman Sani Axundov gibi birçok Azerbaycanlı aydın ve eğitimci, Gori Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuş ve Azerbaycan eğitiminin gelişiminde önemli roller üstlenmiştir (Hasanova, 2013). Ancak, Gori Öğretmen Okulu'nun etkisi, Azerbaycan'ın genel eğitim ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olamamıştır.

Öte yandan Azerbaycanlı aydınlar, eğitim sisteminin millileşmesi ve ana dilinde eğitim verilmesi talepleriyle çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak, Rus eğitim politikasının asimilasyoncu karakteri nedeniyle bu talepler büyük ölçüde karşılıksız kalmıştır (Vagabova, 2022). Azerbaycan'ın genel öğretmen ihtiyacının karşılanmasında, Gori Öğretmen Okulu'ndan mezun olan öğretmenlerin sayısı ve nitelikleri yeterli düzeyde olmamış; bu durum, bölgedeki eğitim açığının uzun süre devam etmesine neden olmuştur (Ahmadov, 2014). Bu durum, 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan'da yeni eğitim arayışlarını ve gelişmeleri tetiklemiştir.

20. yüzyılın başlarında Azerbaycan'da yaşanan sosyal ve siyasi gelişmeler, eğitim sisteminde de önemli dönüşümlere zemin hazırlamıştır. 28 Mayıs 1918 tarihinde Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin (ADC) kuruluşunun resmen ilan edilmesiyle birlikte, milli-manevi değerlerin eğitim sistemindeki etkisi belirgin şekilde artmaya başlamıştır. Bu dönemde eğitim alanını düzenlemek ve yönetmek üzere, "Halk Maarifi Nazırlığı" adı altında bağımsız bir eğitim bakanlığı oluşturulmuştur (Balayev, 1993). Bu bağımsızlık dönemi, Azerbaycan'da yükseköğrenimin temellerinin atılması açısından da kritik bir öneme sahiptir.

Cumhuriyet döneminde atılan en önemli adımlardan biri, Azerbaycan'daki ilk üniversite olan Bakü Devlet Üniversitesi'nin 1919 yılında açılmasıdır (Isakhanli & Pashayeva, 2018). Ancak, 28 Nisan 1920 tarihinde Sovyet yönetiminin Azerbaycan'ı işgal etmesiyle cumhuriyetin varlığı sona ermiş; üniversitenin akademik yapısı da Sovyet ideolojisi doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir (Aliyeva, 2024). Bu durum, Azerbaycan yükseköğretiminin Sovyetler Birliği'nin genel eğitim politikaları çerçevesinde şekillenmesine yol açmıştır.

Sovyet iktidarı döneminde, Azerbaycan'ın yükseköğretim planlaması, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) bağlı diğer ülkelerde olduğu gibi, planlı ekonomi ve

endüstriyel kalkınma stratejileriyle şekillenmiştir. Bu doğrultuda, Petrol Enstitüsü, Tarım Enstitüsü ve Azerbaycan Politeknik Enstitüsü gibi uzmanlaşmış yükseköğretim kurumlarının kurulması, sanayileşmeye yönelik çabaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Isakhanli & Pashayeva, 2018; Huisman, 2019). Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kısa süren bağımsızlık dönemi, eğitim sisteminde önemli değişimleri başlatmasına rağmen, Sovyet işgali sebebiyle bu değişimlerin büyük kısmı tamamlanamamış ve eğitim sistemi Sovyet ideolojisinin etkisi altına girmiştir (Yalçınkaya, 1999). Bu dönemde, özellikle nitelikli öğretim elemanı açığı, yükseköğretimin önündeki en büyük sorunlardan biri olmuştur.

1920'li yılların başlarında Azerbaycan'da yükseköğretim kurumlarının açılmasıyla birlikte, bu kurumlarda görev yapacak nitelikli öğretim elemanı sayısının yetersizliği önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu sorunu çözmek amacıyla Azerbaycan Halk Eğitim Komiserliği (Azərbaycan Xalq Maarif Komissarlığı), 1921 yılında Sovyet Rusya Halk Eğitim Komiserliğine (Sovet Rusiyasının Xalq Maarif Komissarlığı) başvurarak Azerbaycan'daki yükseköğretimin düzenlenmesine yardımcı olacak akademik personel talebinde bulunmuştur. Bu talep, Sovyet Rusya'dan Azerbaycan'a akademik personel gönderilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu çağrı üzerine Sovyet Rusya tarafından Azerbaycan üniversiteleri ve araştırma kurumlarında görev yapmak üzere akademisyenler ve eğitimciler gönderilmiştir (Ahmadov, 2014; Amrahov, 2024). Bu durum, Azerbaycan yükseköğretim sisteminin gelişimini hızlandırmakla birlikte, yerel ihtiyaçlara ve önceliklere ne kadar uyum sağladığı sorusunu da gündeme getirmiştir.

Sovyet hükümeti, Azerbaycan'daki öğretim elemanı yetersizliğini gidermek amacıyla, eğitim sistemini yeniden yapılandırmak üzere çeşitli karar ve emirler çıkarmıştır. Bu süreçte Rus bilim insanlarıyla birlikte Azerbaycanlı aydınlar da önemli görevler üstlenerek, yeni kurulan yükseköğretim kurumlarının eğitim faaliyetlerini yürütmede etkin rol oynamışlardır. Böylece Azerbaycan'da yükseköğretim sisteminin geliştirilmesi hız kazanmış ve ortaya çıkan akademik yapılanma, ülkenin kültürel ve bilimsel gelişimine de önemli katkılar sağlamıştır (Aliyeva, 2024; Harun, 2020). Ancak, 1930'lu yıllarda yaşanan siyasi baskılar, bu olumlu gelişmeleri gölgede bırakmıştır.

1930'lu yıllarda Azerbaycan'da eğitim, bilim ve kültür alanında atılan tüm olumlu adımlara rağmen, aynı dönemde gerçekleştirilen siyasi baskılar (Represiya) ülkenin bilimsel ve kültürel gelişimine büyük bir darbe vurmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kuruluşuyla birlikte hâkim ideolojik çizgi hâline gelen "proleterleşme" politikası, yükseköğretim alanında nitelikli uzman yetiştirme sürecini önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. Bu politika çerçevesinde üniversitelere giriş için akademik yeterlilikten çok sınıfsal kriterler esas alınmış ve toplumun proletarya olarak tanımlanan alt sınıflarına mensup bireyler sınavsız olarak yükseköğretime kabul edilmiştir (Öztay, 2022). Bu durum, Azerbaycan yükseköğretiminde kalite sorunlarını beraberinde getirmiştir.

Bu uygulamaların sonucunda Azerbaycan üniversitelerine kabul edilen öğrencilerin sosyal yapısı hızlı biçimde değişime uğramış, akademik yeterlilik açısından düşük olan öğrencilerin çoğunluğu oluşturması nedeniyle eğitim kalitesinde belirgin bir düşüş yaşanmıştır. Üniversitelerin öğrenci seçimini ideolojik ve politik kriterlere göre yapması, akademik standartları ve objektif değerlendirme süreçlerini zayıflatmıştır. Bu nedenle yetenekli ve başarılı öğrenciler yerine, ideolojik açıdan uygun görülen öğrenciler tercih edilmiş, yüksek nitelikli uzmanların yetiştirilmesi giderek zorlaşmıştır (Aliyeva, 2024; Öztay,

2022). Bu durum, Sovyet yönetiminin eğitim üzerindeki kontrolünü daha da artırmasına yol açmıştır.

Sovyet yönetimi, eğitim kurumlarının yönetimini sıkı bir kontrol altına alarak Bakü Devlet Üniversitesi gibi önemli kurumların faaliyetlerini de parti politikalarına ve sınıfsal aidiyet prensiplerine uygun biçimde yeniden yapılandırmıştır. Üniversitenin bilimsel ve eğitim faaliyetleri, ideolojik ve politik önceliklere göre şekillendirilmiş, bu da bilimsel üretkenliği ve akademik özgürlüğü ciddi şekilde sınırlamıştır (Amrahov, 2024). 1930'lu yılların baskıcı ortamı, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla daha da karmaşık bir hale gelmiştir.

1930'lu yıllarda Azerbaycan'da uygulanan baskıcı politikalar ve ideolojik temelli yeniden yapılanma süreci, ülkenin bilimsel ve kültürel gelişimine olumsuz etkilerde bulunmuş, yüksek nitelikli insan gücü yetiştirilmesini güçleştirmiştir. Tüm bunlara karşın, dönemin yarattığı sosyal ve politik koşullar, Azerbaycan'ın kültürel ve sanatsal yaşamında yeni açılımlara da zemin hazırlamıştır (Aliyeva, 2024; Amrahov, 2024). Bu gelişmeler, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle kesintiye uğramıştır.

20. yüzyılın ortalarına doğru Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin karşı karşıya kaldığı siyasi ve askeri gelişmeler, Azerbaycan'ın eğitim alanında da önemli sorunları beraberinde getirmiştir. 1941 yılında Sovyetler Birliği'nin Nazi Almanyası tarafından saldırıya uğramasıyla başlayan II. Dünya Savaşı döneminde, SSCB içindeki diğer halklar gibi Azerbaycan halkı da savaşa karşı genel bir seferberlik ilan etmiştir. Bu süreçte eğitim başta olmak üzere birçok alanda ciddi sıkıntılar meydana gelmiştir. Savaşın getirdiği zorlu koşullar nedeniyle Azerbaycan'daki yükseköğretim kurumlarının öğretim süreleri yeniden düzenlenmiş ve eğitimin daha kısa sürelerle tamamlanması yönünde kararlar alınmıştır. Buna göre normal koşullarda beş yıllık eğitim süresine sahip yükseköğretim kurumlarının öğretim süresi üç buçuk yıla, dört yıllık eğitim veren kurumların öğretim süresi ise üç yıla düşürülmüştür (Mardanov, 2011). Savaş sonrası dönem, Azerbaycan'da yeniden yapılanma ve kalkınma çabalarına sahne olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Azerbaycan'da bilim ve araştırma faaliyetlerine devlet tarafından özel bir önem verilmiş, özellikle eğitilmiş insan kaynağının yetiştirilmesi ve artırılması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda, 1950'lerin ilk yarısında ülke ekonomisinin farklı alanlarında görev yapmak üzere mühendis, ekonomist, ziraat mühendisi, doktor, öğretmen ve hukukçu gibi uzmanların sayısında belirgin bir artış gerçekleşmiştir. Bu dönemde yetiştirilen uzmanların sayısı toplamda 14.262 kişiye ulaşmıştır. Aynı dönemde Azerbaycan genelinde faaliyet gösteren yükseköğretim kurumu sayısı da 15'e yükselmiştir (Mahmudov, 2014). Bu dönemde, yükseköğretime öğrenci kabulünde de önemli düzenlemeler yapılmıştır.

1957 yılında yükseköğretim kurumlarına öğrenci kabulünde yapılan düzenlemeler kapsamında, lise mezunlarının pratik iş deneyimine sahip olmalarına öncelik verilmiştir. Bu yeni düzenleme özellikle sanayi kuruluşları tarafından olumlu karşılanmış, uygulama sahasında deneyimli ve üretken işçiler ile genç çiftçiler, işletme yöneticileri ve kamu kuruluşlarının yönlendirmesiyle yükseköğretime teşvik edilmiştir (Halilov, 1998). Bu durum, Azerbaycan'da eğitim ve iş gücü piyasası arasındaki bağın güçlenmesine katkı sağlamıştır. Böylelikle Azerbaycan'da eğitilmiş iş gücü ile ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleri arasında daha doğrudan bir bağlantı kurulmuştur. Ancak, 1980'lerin sonlarında

yaşanan siyasi ve toplumsal olaylar, Azerbaycan yükseköğretimini derinden etkileyecek yeni bir dönemi başlatmıştır.

1988 yılında başlayan siyasi ve toplumsal süreçler, Azerbaycan'daki pek çok alanda olduğu gibi yükseköğretim alanında da ciddi bir krize neden olmuştur. Karabağ Savaşı'nın Azerbaycan eğitim sistemine verdiği ağır zararların yanı sıra, 1988-1991 yılları arasında Ermenistan'dan zorla çıkarılan 250 binden fazla Azerbaycan vatandaşının ülkeye sığınması, bağımsızlığın ilk yıllarında eğitim alanında önemli sorunlar yaratmıştır. Bu dönemde Ermenistan topraklarından Azerbaycan'a gelen on binlerce öğrenci ve öğretmenin ani akını, hem öğrencilerin eğitim sistemine entegrasyonunda hem de öğretmenlerin istihdam edilmesinde ciddi güçlükler ortaya çıkarmıştır. Mevcut sorunlar, eğitim kurumlarının kapasitelerini aşarak eğitim ve öğretim süreçlerinin verimliliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Böylelikle yükseköğretim dahil olmak üzere Azerbaycan eğitim sistemindeki mevcut gerilim ve sorunlar derinleşmiş, çözümü güç karmaşık bir hal almıştır (Baxşəliyev, 2024; Bayramov, 2024; Paşa, 2021). Bu zorlu süreç, Azerbaycan'ın 1991'de bağımsızlığını yeniden kazanmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır.

Azerbaycan, 18 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını yeniden kazandıktan sonra yükseköğretim alanında yeni bir gelişim dönemine girmiştir. Bu süreçte ülkenin eğitim sistemi, genel eğitimi de kapsayacak şekilde ulusal gelenekler ve manevi değerler temelinde şekillendirilmeye başlanmıştır. Bağımsızlık sonrası dönemde eğitimle ilgili sorunlar tartışılmıştır. Ancak hızlı ve radikal değişimlerin uygulanmasının pratik olmadığı ve risk taşıdığı görüşü öne çıkmıştır. Bağımsızlıkla birlikte Azerbaycan yükseköğretiminde önemli yeniliklerin hayata geçirilmesi amacıyla 1992 yılında Eğitim Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun, yükseköğretim sisteminin kademeli bir yapıya geçişini sağlamış ve Azerbaycan yükseköğretiminin uluslararasılaşma sürecini hızlandırmıştır (Rzayev, 2020; Silova, Johnson ve Heyneman, 2007). Ancak, bağımsızlığın getirdiği ekonomik zorluklar, bu reformların uygulanmasını güçleştirmiştir.

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'da yaşanan ekonomik durgunluk ve kaynak yetersizliği, eğitim alanında hedeflenen reformların tam anlamıyla uygulanmasını zorlaştırmış ve tüm eğitim kademelerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde eğitim kurumları, genellikle Sovyet döneminden miras kalan yönetim, idare ve öğretim geleneklerini sürdürme eğiliminde olmuş ve yapılan değişikliklere karşı direnç göstermiştir. Dolayısıyla Sovyet tarzı eğitim anlayışı uzun bir süre varlığını sürdürmüştür; ancak değişen küresel koşullara uyum sağlamak için yeni siyasi ve ekonomik modellerin benimsenmesi, yeni eğitim kurumlarının oluşturulması ve çağdaş eğitim yaklaşımlarının uygulanması kaçınılmaz hale gelmiştir (İsakhanlı ve Paşayeva, 2018; Guliyev, 2016). Bu durum, Azerbaycan'ı uluslararası eğitim standartlarına uyum sağlama çabalarına yöneltmiştir.

Bu dönemde, Azerbaycan eğitim sistemi, özellikle yükseköğretim alanında ciddi kalite kayıpları yaşamıştır. Eğitim için ayrılan kamu fonlarının altyapı geliştirme ve büyük ölçekli projelerle kısımlandığında oldukça düşük seviyelerde kalması, kamu eğitim kalitesinin düşmesine ve bölgesel standartların gerisine düşmesine neden olmuştur (Bashirov, 2021). Sovyet döneminden kalma yönetim ve öğretim geleneklerinin devam ettirilmesi, eğitim reformlarının hayata geçirilmesini daha da güçleştirmiş ve genel eğitim kalitesinin yükselmesini engellemiştir (Guliyev, 2016). Bu nedenle Azerbaycan eğitim sisteminin modernizasyonu ve çağdaş standartlarla uyumlu hale getirilmesi uzun süreli ve zorlu bir

süreç olarak devam etmiştir. Bu zorlu süreç, Azerbaycan'ın Bologna Süreci'ne katılımıyla yeni bir boyut kazanmıştır.

Bağımsızlık sonrası dönemde Azerbaycan, sosyalist eğitim anlayışından kalan değer ve uygulamalardan uzaklaşarak, Batı eğitim sistemlerini temel alan reformlarla eğitim sistemini yeniden yapılandırmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda ülke, Sovyet eğitim mirasını geride bırakmak ve diğer ülkelerin deneyimlerinden faydalanmak amacıyla, birçok Sovyet sonrası devlet gibi 2005 yılında Bologna Süreci'ne katılmıştır (Nabiyev, 2013). Bologna Süreci kapsamında Azerbaycan yükseköğretim kurumlarının Avrupa yükseköğretim alanına entegrasyonu için önemli adımlar atılmış ve Avrupa yükseköğretim sistemiyle uyum sağlanmıştır. Böylelikle Azerbaycan yükseköğretimi, Avrupa standartları doğrultusunda yeniden yapılanma sürecinde önemli bir dönüm noktası yaşamıştır. Bologna Süreci, Azerbaycan yükseköğretiminde önemli gelişmelere yol açmış olsa da, bazı zorluklar ve eksiklikler de devam etmiştir.

Bologna Süreci'nin Azerbaycan'daki yükseköğretime sağladığı en önemli katkılar, eğitim sisteminin modernizasyonu, akademik hareketlilik imkânlarının artırılması ve uluslararasılaşma süreçlerinin teşvik edilmesidir. Bu süreçle birlikte öğretim kadrolarının gelişimi ve öğrenci hareketliliği için yeni olanaklar oluşturulmuştur. Ancak uluslararasılaşma stratejilerinin oluşturulması ve bu süreçlerin finansmanı konularında hâlen bazı eksiklikler ve zorluklar yaşanmaktadır. Bologna Süreci aynı zamanda, Azerbaycan eğitim sisteminde müfredatların Avrupa üniversiteleriyle uyumlu hale getirilmesini ve eğitim programlarının disiplinler arası karşılaştırmalarla modernleştirilmesini teşvik etmiştir. Böylelikle Avrupa bilimindeki güncel gelişmelerin Azerbaycan eğitim sistemine entegrasyonu sağlanmıştır (Abbaszadeh, Mustafyeva ve Narimanov, 2011; Cəfərova, 2024; Gibbs, Grdzeliidze ve Tavadze, 2023; Mammadova ve Valiyev, 2020). Bu gelişmeler, Azerbaycan'da "Araştırma Üniversitesi" statüsü gibi yeni kavramların ve hedeflerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Azerbaycan'da yükseköğretim kurumlarının gelişimini teşvik etmek amacıyla Azerbaycan Bakanlar Kurulu tarafından 2017 yılında kabul edilen 610 sayılı karar ile "Yükseköğretim Kurumlarına "Araştırma Üniversitesi" Statüsü Verilmesine İlişkin Gereklikler" başlıklı düzenleme onaylanmıştır. Ancak söz konusu düzenlemeye rağmen, bugüne kadar ülkede herhangi bir yükseköğretim kurumuna bu statü verilmemiş ve mevcut üniversitelerin statülerinde bir değişiklik yapılmamıştır (Yadigarova, 2022). Bu durum, Azerbaycan yükseköğretiminin uluslararası rekabet gücü açısından önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Günümüzde Azerbaycan'da yükseköğretim kurumlarının uluslararası alanda rekabet edebilirliğiyle ilgili bazı sorunlar devam etmektedir. Azerbaycan'da 11'i özel olmak üzere toplam 51 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Mevcut durum itibarıyla Azerbaycan'daki hiçbir yükseköğretim kurumu uluslararası sıralamalarda ön plana çıkamamış olup, küresel ölçekte tanınırlık konusunda önemli eksiklikler bulunmaktadır (Abdullayeva, 2024). Bu durum, ülkede araştırma üniversitelerinin kurulması ve yükseköğretim sisteminin kalitesinin artırılması adına daha kapsamlı adımlar atılması gerektiğine işaret etmektedir. Bu kapsamda, Azerbaycan hükümeti tarafından çeşitli programlar ve teşvikler hayata geçirilmiştir.

Azerbaycan'da yükseköğretim sisteminin uluslararası standartlarla uyumunu artırmak ve kalitesini yükseltmek amacıyla, 2018 yılında "Azerbaycan Cumhuriyeti Yükseköğretim Sisteminin Uluslararası Rekabetçiliğini Artırma Devlet Programı" yürürlüğe konulmuştur. 2019-2023 yıllarını kapsayan bu program çerçevesinde Azerbaycanlı öğrencilerin dünyanın

farklı ülkelerinde eğitim almaları teşvik edilmiş ve yaklaşık 32 ülkede bulunan 350'den fazla prestijli yükseköğretim kurumunda binlerce öğrenciye eğitim imkânı sağlanmıştır. Azerbaycan yükseköğretiminde kalite güvencesinin artırılması amacıyla Avrupa Yükseköğretim Alanı'nın (EHEA) Standartlar ve Yönergeleri (ESG) benimsenmiştir. ESG'nin benimsenmesi, Azerbaycan'ın eğitim sisteminde uluslararası standartlara uyum sağlanması ve eğitim kalitesinin artırılması adına önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Ancak, yükseköğretim alanında gerçekleştirilen bu kapsamlı reform çalışmalarına rağmen, Azerbaycan üniversitelerinden hiçbirisi henüz dünyanın ilk 500 üniversitesi arasına girememiştir (Bilim ve Eğitim Bakanlığı, 2022; İlyasov, İmanova, Mushtagov ve Sadigova, 2023; Javadov, Bakhshiyev ve Karimova, 2024). Bu durum, Azerbaycan yükseköğretiminde reform çabalarının devam etmesi ve daha da güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Azerbaycan'ın yükseköğretim alanında uluslararası rekabet gücünü artırmak için attığı bu adımlar, ülkenin uzun vadede eğitim kalitesinin yükselmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak mevcut durum, kalite standartlarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için daha fazla desteğe ve sürdürülebilir reform çabalarına ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Azerbaycan Yükseköğretim Sisteminin Yasal Temelleri

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yükseköğretim mevzuatı; ülkenin Anayasası, Eğitim Kanunu, taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve diğer normatif düzenlemelerden oluşmaktadır (Vahapzade, 2019). Azerbaycan Anayasası'nın 42. maddesine göre, her vatandaş eğitim hakkına sahiptir ve bu hak devlet tarafından güvence altına alınmıştır. Devlet; ücretsiz, zorunlu genel ve ortaöğretimin yanı sıra, yetenekli bireylerin eğitimlerini sürdürmeleri için gerekli olanakları sağlamakta yükümlüdür (Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, 1995). Ayrıca Azerbaycan Anayasası'nda din ve devlet işlerinin birbirinden ayrıldığı açıkça belirtilmiştir. Bu hüküm, Azerbaycan devlet eğitim sisteminin laik ve modern bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Anayasa'da yükseköğretim kademesine ilişkin doğrudan bir düzenleme yer almamaktadır (Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, 1995). Bu durum, yükseköğretimle ilgili daha detaylı düzenlemelerin alt mevzuatla yapılmasını gerektirmektedir.

Azerbaycan Anayasası, ülkenin en üst hukuki belgesi konumunda olup; devlet yapılanması, bireylerin temel hak ve özgürlükleri, sosyal ve ekonomik yapının temel prensipleri gibi konuları düzenlemektedir. Anayasaya aykırı herhangi bir kanun veya yasal düzenlemenin yapılması mümkün değildir (Alihuseynli, 2021). Bu anayasal çerçevenin yanı sıra, Azerbaycan'ın uluslararası alandaki konumu ve yükümlülükleri de yükseköğretim sistemi üzerinde etkili olmaktadır. Azerbaycan, bağımsızlığını yeniden kazandıktan sonra birçok uluslararası sözleşmeye taraf olmuştur. Bu sözleşmeler, sadece insan hakları alanıyla sınırlı kalmayıp, eğitim, bilim ve kültür gibi alanları da kapsamaktadır. Bu anlaşmalar, özellikle insan hakları alanında, ve dolaylı olarak eğitim özgürlüğü ve akademik özgürlük gibi konularda, Azerbaycan'ın uluslararası hukuk sistemine entegrasyonunu sağlamaktadır (Abdullahzade, 2007; Cəfərzadə, 2021; Strakes, 2013). Bu entegrasyon, ülkenin yükseköğretim mevzuatının ve uygulamalarının uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesini de zorunlu kılmaktadır.

Azerbaycan hukuk sistemi, uluslararası hukuku iç hukukun doğrudan bir parçası olarak kabul eden monist bir yaklaşım benimsemiştir. Bu çerçevede, ülkenin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar, iç hukukta doğrudan uygulanabilir nitelik taşımaktadır

(Abdullahzade, 2007). Bu durum, Azerbaycan'ın yükseköğretim politikalarının uluslararası standartlara uyumlu biçimde şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu uluslararası entegrasyonun yanı sıra, Azerbaycan yükseköğretim sisteminin temel dayanağını oluşturan en önemli yasal düzenleme ise Eğitim Kanunu'dur.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerini düzenleyen temel yasal metin, 2009 yılında kabul edilen Eğitim Kanunu'dur. Bu kanunun kabul edilmesi ve beraberinde ilgili normatif belgelerin hazırlanmasıyla birlikte, Azerbaycan yükseköğretim sistemi kapsamlı ve köklü bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Eğitim Kanunu toplam 47 madde içeren ve 6 bölümden oluşan bir düzenleme olup; Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nda belirtilen eğitim hakkının sağlanmasına yönelik genel şartları ve çerçeveyi ortaya koymaktadır. Eğitim Kanunu, ülkede eğitim alanında çıkarılan diğer normatif belgelerin ve kanunların hazırlanmasında temel referans noktası olarak işlev görmektedir. Ayrıca yükseköğretim kurumlarının uluslararası ilişkiler ve iş birlikleri de yine bu kanunun belirlediği esaslar çerçevesinde yürütülmektedir (Eğitim Kanunu, 2009). Bu yasal düzenlemelerle Azerbaycan, yükseköğretim alanında uluslararası standartlara uyum sağlamak ve eğitim sistemini çağdaş gereklilikler doğrultusunda yapılandırmak amacını gütmektedir. Eğitim Kanunu, yükseköğretim kurumlarının işleyişine dair genel ilkeleri belirlerken, kurumların kendi iç işleyişlerini düzenleyen yönetmeliklere de atıfta bulunmaktadır.

Azerbaycan'daki yükseköğretim kurumlarının faaliyetleri, hakları ve sorumlulukları; ülkenin Anayasası, Eğitim Kanunu ve ilgili yasal düzenlemeler doğrultusunda oluşturulan kurum içi yönetmeliklerle belirlenmektedir. Yükseköğretim kurumları, kendi faaliyet alanlarına giren konularda iç yönetmelik hazırlama yetkisine sahip olmakla birlikte, bu yönetmeliklerin yürürlüğe girmesi için, önce ilgili kurumun Bilim Şurası'nın kabulü, ardından da Bilim ve Eğitim Bakanlığı'nın onayı gerekmektedir. Hazırlanan yönetmelik taslakları ancak Bilim ve Eğitim Bakanı'nın onayından geçtikten sonra yürürlüğe girmektedir. Yükseköğretim kurumları tarafından hazırlanan bu yönetmelikler; Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, Eğitim Kanunu ve diğer ilgili yasal düzenlemeler ile uyumlu olmak zorundadır (Eğitim Kanunu, 2009; Kazımov, 2008).

Azerbaycan Yükseköğretim Kademeleri

Azerbaycan'da yükseköğretim; lisans (bakalavriyat), yüksek lisans (magistratura) ve doktora (doktorantura) olmak üzere üç temel kademedен oluşmaktadır. Lisans eğitimi, yükseköğretimin ilk basamağını oluşturmakta olup; bütünlük lise (Tam orta tahsil) ve orta ihtisas eğitimi (Orta-ixtisas tahsili) üzerine, çeşitli uzmanlık alanlarında eğitim programları sunmaktadır (Ergün, 1997). Azerbaycan'da tüm yükseköğretim kademelerine yönelik uzmanlık eğitim programları, Bilim ve Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmakta ve onaylanmaktadır. Ancak, müfredat içerisinde yer alan seçmeli derslerin programları, doğrudan ilgili yükseköğretim kurumlarının onayına sunulabilmektedir (Ergün, 1997). Bu yapı, Azerbaycan yükseköğretiminde hem merkezi bir kontrol mekanizması hem de kurumsal özerklik arasında bir denge kurmayı amaçlamaktadır.

Azerbaycan yükseköğretim sisteminde lisans ve yüksek lisans düzeyindeki eğitim programları, Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen Avrupa Kredi Transfer Sistemi'ne (AKTS) göre yürütülmektedir. Ancak, doktora düzeyinde herhangi bir kredi sistemi uygulanmamaktadır (Süleymanov, 2020). Azerbaycan'daki yükseköğretim

sistemi, Bologna Süreci'nin belirlediği kriterlere uygun olarak yapılandırılmıştır ve bu süreç kapsamında lisans, yüksek lisans ve doktora programları arasında uluslararası standartlara uygun bir uyum sağlanmıştır (Isakhanli ve Pashayeva, 2018; Mammadova ve Valiyev, 2020). Bu durum, Azerbaycan yükseköğretim sisteminin uluslararası tanınırlığını artırma ve öğrenci/öğretim elemanı hareketliliğini teşvik etme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Azerbaycan'da kamu ve özel üniversitelerin lisans programlarına öğrenci kabulü, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Sınav Merkezi (Dövlət İmtahan Mərkəzi - DİM) tarafından düzenlenen iki aşamalı merkezi sınavlar sonucuna göre gerçekleştirilmektedir. Yükseköğretimin her üç kademesinde (lisans, yüksek lisans ve doktora) eğitim hizmetleri; ücretli veya devlet tarafından finanse edilen ücretsiz kontenjanlar çerçevesinde sunulmaktadır. Öğrencilerin ücretli veya ücretsiz eğitim kontenjanlarına yerleştirilmeleri, merkezi kabul sınavlarından elde ettikleri puanlara göre belirlenmektedir (Lisans Eğitiminin İçeriği ve Organizasyonu için Kurallar, 2010). Bu uygulama, Azerbaycan yükseköğretim sisteminde öğrenci seçimi ve yerleştirme süreçlerinin merkezi ve standart bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır.

Her yıl ücretsiz eğitime alınacak öğrenci sayısına ilişkin kontenjanlar, Azerbaycan Cumhuriyeti Bilim ve Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmektedir. Bu kontenjanlara yerleştirilen öğrenciler, eğitimleri süresince herhangi bir ücret ödemeden yükseköğretim imkânından faydalanabilmektedir (Lisans Eğitiminin İçeriği ve Organizasyonu için Kurallar, 2010). Böylelikle, eğitimde fırsat eşitliği ve nitelikli insan kaynağı yetiştirme hedefleri desteklenmektedir. Bu durum, Azerbaycan yükseköğretim sisteminde lisans eğitiminin genel hatlarını çizirken, yüksek lisans eğitimi de önemli bir yere sahiptir.

Azerbaycan yükseköğretim sisteminin ikinci kademesini oluşturan yüksek lisans (magistratura) eğitimi, öğrencilerin lisans eğitimi temelinde belirli alanlarda uzmanlaşmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda öğrenciler, ilgili yüksek lisans eğitim programları çerçevesinde uzmanlaşma alanlarında eğitim almaktadırlar. Yüksek lisans programlarına öğrenci kabulü, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Sınav Merkezi tarafından gerçekleştirilen merkezi sınavlar aracılığıyla yapılmaktadır (Yükseköğretimin Devlet Standartı ve Programı, 2010). Bu süreç, öğrencilerin akademik yeterliliklerini belirleyerek yüksek lisans düzeyinde eğitim almaya uygunluklarını tespit etmekte ve uzmanlaşma alanlarına göre nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesine katkı sağlamaktadır. Böylece yüksek lisans eğitimi, Azerbaycan'daki akademik ilerleme ve uzmanlaşmanın önemli bir basamağı olarak kabul edilmektedir. Yüksek lisans eğitiminin ardından, akademik kariyer yapmak isteyenler için doktora eğitimi önemli bir aşamadır.

Azerbaycan'da doktora eğitimi, "Felsefe Doktoru" ve "Bilimler Doktoru" olmak üzere iki kademeye ayrılmıştır. Felsefe Doktoru programını başarıyla tamamlayan adaylar, Bilimler Doktoru programına başvurma hakkına sahip olmaktadır (Gül, 2019). Felsefe Doktoru programına kabul edilecek adaylar; yüksek lisans düzeyindeki mevcut öğretim programları kapsamında yabancı dil, felsefe ve uzmanlık alanı olmak üzere üç farklı giriş sınavına tabi tutulmaktadır. Bu sınavlar, adayların doktora eğitimi için gerekli akademik altyapıya sahip olup olmadıklarını ölçmeyi amaçlamaktadır.

Doktora giriş sınavlarının ilk aşamasını oluşturan yabancı dil sınavı, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Sınav Merkezi tarafından düzenlenmektedir. Bu sınavdan başarılı olan adaylar, ikinci aşama olan felsefe sınavına katılma hakkını elde etmektedirler. Felsefe sınavı

ise adayın doktora eğitimi alacağı ilgili yükseköğretim kurumunda yapılmakta olup; adaylar bu sınavda sadece "kabul edilebilir" veya "kabul edilemez" şeklinde değerlendirilmektedir. Felsefe sınavında başarılı olan adaylar, son aşama olan uzmanlık alanı sınavına girmeye hak kazanmaktadırlar (Doktora Kabul Kuralları, 2010). Uzmanlık alanı sınavı, adayın doktora yapacağı alandaki bilgi ve yetkinliğini ölçmek için kritik öneme sahiptir.

Azerbaycan'da doktora eğitimi, yükseköğretim kurumları bünyesinde yürütülmesine rağmen, doktora derecesinin verilmesi bu kurumların yetkisi dışında tutulmuştur. Doktora öğrencileri, tezlerini tamamlayıp kayıtlı bulundukları yükseköğretim kurumlarında başarılı bir şekilde savunduktan sonra, ilgili üniversiteler tarafından verilen belgeleri ve diğer gerekli evrakları bir araya getirerek Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı'na bağlı Ali Attestasiya Komisyonu'na başvurumaktadırlar (Ali Attestasiya Komisyonu, 2003). Bu merkezi sistem, Azerbaycan'da verilen doktora derecelerinin kalitesini ve itibarını korumayı amaçlamaktadır.

Doktora derecesi, adayların tezlerini başarıyla tamamlamalarının ardından, Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren Ali Attestasiya Komisyonu'nun olumlu değerlendirmesiyle resmiyet kazanır. Bu komisyon, ülkedeki tüm bilimsel derece ve unvanların verilmesinde tek yetkili merci konumundadır (Ali Attestasiya Komisyonu, 2003). Bu uygulama, doktora derecelerinin kalitesinin korunması ve ulusal düzeyde bilimsel standartların sağlanmasına yönelik merkezi bir kontrol mekanizması olarak işlev görmektedir.

Azerbaycan Yükseköğretim Sisteminin Yönetimi

Azerbaycan'da eğitim politikasının oluşturulması ve uygulanmasından sorumlu başlıca kurum, Bilim ve Eğitim Bakanlığı'dır. Bakanlık, yükseköğretim de dahil olmak üzere eğitimin tüm kademelerinde, devletin düzenleyici ve denetleyici yetkisini kullanarak eğitim kalitesini güvence altına almak, fırsat eşitliğini sağlamak ve anayasal eğitim haklarını korumakla yükümlüdür. Mülkiyet ve örgütlenme biçiminden bağımsız olarak ülkedeki tüm eğitim kurumları, Bakanlığın yönetim ve denetimi altındadır. Bu sayede Bakanlık, Azerbaycan eğitim sisteminde koordinasyonu ve kalite kontrolünü sağlamaktadır (Okutan, 1996).

Bakanlığın bu geniş yetki alanı, yükseköğretim kurumlarının işleyişini de doğrudan etkilemektedir. Azerbaycan'da yükseköğretim kurumlarının yönetmelikleri, bütçe ve fonların miktarı, üniversite şubelerinin açılması ve eğitim planları ile programlarının onaylanması gibi temel yetkiler Bilim ve Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Ancak, Bakanlık, günlük yönetim ve akademik işleyişle ilgili ayrıntılı kararları, kurumsal özerklik ilkesi çerçevesinde, yükseköğretim kurumlarının kendi iç organlarına bırakmaktadır. Bakanlık, eğitim faaliyetlerinin koordinasyonu ve denetiminden sorumlu ana kurumdur ve faaliyetleri Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından atanan bakan tarafından yönetilmektedir (Bilim ve Eğitim Bakanlığı, 2022).

Azerbaycan'daki kamu yükseköğretim kurumlarının en üst düzey yönetim organı, rektörün başkanlık ettiği Bilim Şurası'dır. Bilim Şurası, kurum bünyesinde yürütülen bilimsel faaliyetleri görüşerek tartışmakta, elde edilen bilimsel sonuçları değerlendirmekte ve üniversitenin akademik gelişimiyle ilgili gerekli kararları almaktadır. Ayrıca, yükseköğretim kurumlarının geleceğe yönelik kalkınma ve gelişme planlarının hazırlanması ve onaylanması da Bilim Şurası'nın sorumlulukları arasında yer almaktadır (Şiraz, Xelilov ve Döş, 2017). Bu kapsamda Bilim Şurası, yükseköğretim kurumlarının akademik kalitesinin artırılmasında ve kurumsal gelişimin sağlanmasında kilit bir rol üstlenmektedir.

Bilim Şurası'nın kararları, kurum içi işleyişte önemli bir yere sahip olmakla birlikte, nihai onay merci rektördür. Azerbaycan yükseköğretim kurumlarında faaliyet gösteren Bilim Şurası, geniş yetkilere sahip bir yönetim organı olmakla birlikte, aldığı kararlar ancak yükseköğretim kurumunun rektörü tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girmektedir. Bilim Şurası'nın kurulması, görev ve yetki alanlarının belirlenmesi ve çalışma prensipleri, Azerbaycan Cumhuriyeti Bilim ve Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan ilgili yönetmelikler ile yükseköğretim kurumlarının kendi iç yönetmelikleri çerçevesinde düzenlenmektedir (Gül, 2019). Böylelikle Bilim Şurası hem kurum içi düzenlemeler hem de devlet politikaları doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmekte ve kurumun akademik gelişimine önemli katkılarda bulunmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarındaki bu çok katmanlı yönetim yapısı, katılımcılığı ve şeffaflığı artırmayı hedeflemektedir. Azerbaycan'da yükseköğretim kurumlarının yönetiminde demokratik katılımı ve şeffaflığı sağlamak amacıyla, kurumlarda Bilim Şurası dışında çeşitli idari ve öz yönetim organları da oluşturulmaktadır. Bu organların kuruluş esasları, görevleri ve yetkileri, Bilim ve Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan genel yönetmeliklerle birlikte, yükseköğretim kurumlarının kendi iç yönetmelikleri çerçevesinde düzenlenmektedir (Eğitim Kanunu, 2009).

Bu organlardan biri olan Mütevelli Heyeti (Himayəçilər Şurası), gönüllülük esasına dayalı olarak faaliyet göstermekte ve üyeleri çeşitli meslek gruplarından oluşmaktadır. Mütevelli Heyeti'nin oluşturulması, ilgili yükseköğretim kurumunun bağlı olduğu devlet organı tarafından en az üç üyenin atanması ile gerçekleşmektedir. Heyetin görevleri arasında; bilim ve eğitimin geliştirilmesine destek vermek, milli eğitim sisteminin prestijini artırmak, üniversitelerin gelişimini teşvik etmek ve ek finansal kaynaklar yaratmak yer almaktadır. Ayrıca üniversitenin yasal faaliyetlerinin önündeki engellerin giderilmesine yardımcı olmak, eğitim hizmetlerinin rekabet gücünü artırmak, üniversiteyi bir araştırma, eğitim ve kültür merkezi olarak geliştirmek ve üniversitenin kamu kurumları ve özel sektörle olan ilişkilerini desteklemek de Mütevelli Heyeti'nin sorumlulukları arasındadır (Mütevelli Heyetin Yönetmeliği, 2020).

Mütevelli Heyeti, üniversite yönetimine dış paydaşların katılımını sağlayarak, kurumun toplumsal ihtiyaçlara daha duyarlı hale gelmesine katkıda bulunmaktadır. Kamu üniversitelerinin genel faaliyetlerinin yürütülmesi rektörün sorumluluğundadır ve rektör, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Ancak, üniversitelerin eğitim, bilim ve yönetim gibi farklı faaliyet alanlarını kapsaması nedeniyle rektörün bu süreçlere doğrudan liderlik etmesi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, üniversitedeki farklı faaliyet alanları ve idari bölümler, rektör yardımcıları tarafından yönetilmektedir (Kazımov, 2008).

Üniversiteler, fakülte ve bölümlerden oluşmaktadır. Fakülteler, üniversitenin akademik ve idari yapısının temel birimlerini oluşturur. Fakültelerin yönetimi, doğrudan dekanlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Dekanlar, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmesinden, bilimsel çalışmaların düzenlenmesinden, eğitim programları ve müfredatın uygulanmasından ve sınav süreçlerinin uygun şekilde gerçekleştirilmesinden sorumludur. Ayrıca dekanlar, Fakülte Bilim Kurulu'na (Fakultə Elmi Şurası) başkanlık ederek akademik pozisyonlara (doçent, kıdemli öğretim görevlisi, öğretim görevlisi, asistan vb.) atama ve seçim süreçlerini yürütmekte; metodolojik çalışmaların denetlenmesini ve bilimsel etkinliklerin düzenlenmesini sağlamaktadırlar. Fakülte yönetimine ilişkin kararlar ise seçilmiş bir organ olan Fakülte Bilim Kurulu tarafından alınmaktadır (Kazımov, 2008; Şahbazova, 2024).

Azerbaycan Yükseköğretim Sisteminin Finansmanı

Yükseköğretimin finansmanı, günümüzde birçok ülkede olduğu gibi Azerbaycan'da da ağırlıklı olarak devlet tarafından sağlanmaktadır. Azerbaycan'da yükseköğretim kurumlarının temel finansman kaynağını, devlet bütçesinden ayrılan kamu fonları oluşturmaktadır. Kamu fonları, devlet bütçesinden doğrudan yükseköğretim kurumlarına tahsis edilmekte olup; bütçenin onaylanması yetkisi Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi'ne aittir. Bütçe taslağı Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanmakta, Bakanlar Kurulu'na görüşülmekte ve son olarak Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı tarafından Parlamento'ya sunulmaktadır (İbadoglu, 2019). Bu durum, Azerbaycan'da yükseköğretim finansmanının büyük ölçüde merkezi bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Yükseköğretim kurumlarının finansmanı, öğrenci başına düşen harcama miktarına göre hesaplanmaktadır. Bu bağlamda, yükseköğretim kurumlarının lisans kademesinde öğrenci başına yapılan eğitim maliyeti ortalama olarak 1300 ile 5000 manat arasında değişmektedir (Eğitim Kanunu, 2009). Bu maliyet hesaplaması, kaynakların dağılımında önemli bir kriter olarak kullanılmaktadır.

2023 yılı verilerine göre, Azerbaycan Cumhuriyeti devlet bütçesinden eğitime ayrılan toplam kaynak 4 milyar 70 milyon 606 bin 841 manat olup; bu miktarın yaklaşık 70 milyon 606 bin 841 manatı yükseköğretim kurumlarına tahsis edilmiştir. Bu verilere göre, eğitime ayrılan kamu fonlarının yaklaşık %1,59'luk kısmı yükseköğretime ayrılmıştır (Azerbaycan Cumhuriyeti 2023 Yılı Devlet Bütçe Kanunu, 2022). Azerbaycan'da yükseköğretim kurumlarında öğrenci başına yapılan harcama miktarı lisans düzeyinde yıllık 1300 ile 5000 manat arasında değişmekte; bu miktar, eğitim verilen kurumun türüne ve uzmanlık alanına göre farklılık göstermektedir (Bilim ve Eğitim Bakanlığı, 2022). Bu farklılıklar, yükseköğretim kurumlarının kaynak ihtiyaçlarının da çeşitlilik göstermesine neden olmaktadır.

Azerbaycan'da yükseköğretim finansmanının devlet ağırlıklı olması, eğitim sisteminin kamu kontrolünde yürütülmesini sağlamakta; ancak bu durumun finansal kaynakların kullanım verimliliği ve kalite standartları açısından birtakım tartışmaları beraberinde getirdiği gözlenmektedir (Kazımov, 2008). Bu tartışmalar, özellikle yükseköğretimin çıktıları, hesap verebilirliği ve performansa dayalı finansman modelleri gibi konular etrafında yoğunlaşmaktadır. İlerleyen dönemlerde, Azerbaycan yükseköğretim sisteminin finansmanında, bu konuların daha fazla dikkate alınması ve alternatif finansman modellerinin geliştirilmesi beklenmektedir.

Azerbaycan Yükseköğretim Sisteminin Denetimi

Azerbaycan'da yükseköğretim kurumlarının eğitim faaliyetleri ve eğitim kalitesi, devlet tarafından düzenli olarak akreditasyon süreçleriyle denetlenmektedir. Eğitim kurumlarının akreditasyon işlemleri ve ilgili akreditasyon belgelerinin verilmesi, Azerbaycan Cumhuriyeti Bilim ve Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir (Bilim ve Eğitim Bakanlığı Yönetmeliği, 2022; İlyasov, İmanova, Mushtagov ve Sadigova, 2023; Javadov, Bakhshiyev ve Karimova, 2024). 2019 yılında, Azerbaycan'da akreditasyon faaliyetlerini yürütmek üzere, Azerbaycan Cumhuriyeti Bilim ve Eğitim Bakanlığı'na bağlı Akreditasyon ve Nostifikasyon Kurumu yeniden yapılandırılarak, Eğitimde Kalite Güvencesi Kurumu (Təhsildə Keyfiyyətin Təminatı Agentliyi- TKTA) adı altında kamu tüzel kişiliği statüsüyle yeniden yapılandırılmıştır. Bu düzenlemeyle, yükseköğretim kurumlarının akreditasyon süreci Eğitimde Kalite Güvencesi Kurumu tarafından yürütülmeye başlanmıştır (Eğitim

Kurumlarının Akreditasyon Kuralları Hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun Kararı, 2010). Bu yeniden yapılanma, Azerbaycan'da yükseköğretimde kalite güvencesi sisteminin daha etkin ve özerk bir yapıya kavuşturulmasını amaçlamıştır.

Eğitimde Kalite Güvencesi Kurumu'nun yönetim ve denetimi, Azerbaycan Cumhuriyeti Bilim ve Eğitim Bakanı tarafından atanan beş üyeden oluşan Yönetim Kurulu tarafından gerçekleştirilmektedir. Yönetim Kurulu'nun başkanı ve başkan yardımcısı da Bakan tarafından atanmaktadır. Eğitimde Kalite Güvencesi Kurumu'nun faaliyetleri, Bilim ve Eğitim Bakanlığı ile Yönetim Kurulu tarafından izlenmekte ve denetlenmektedir (Eğitim Kurumlarının Akreditasyon Kuralları Hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun Kararı, 2010). Bu yapı, kurumun hem hesap verebilirliğini sağlamakta hem de Bakanlık ile koordinasyon içinde çalışmasına olanak tanımaktadır.

2023 yılı itibarıyla Azerbaycan'da akredite edilmiş 34 yükseköğretim kurumunun değerlendirme sonuçları incelendiğinde; kurumların stratejik yönetim yapılarının geliştirilmesi, iç kalite güvence sistemlerinin etkin bir şekilde kurulması ve öğrenci odaklı bir eğitim ortamının oluşturulmasına yönelik ihtiyaçların ön plana çıktığı görülmektedir (İlyasov, 2023). Akreditasyon uygulamaları, yükseköğretim kurumlarında asgari kalite standartlarının sağlanmasına katkıda bulunmakta ve böylece genel eğitim kalitesini artırmaya yönelik önemli bir araç olarak işlev görmektedir (Kumar, Shukla ve Passey, 2020).

Azerbaycan'ın, Avrupa Yükseköğretim Alanı (EHEA) üyeliği çerçevesinde benimsediği Standartlar ve Yönergeler (ESG), ülke çapında kalite güvencesinin sağlanması açısından önemli bir rehber olarak kabul edilmektedir (Gibbs, Grdzeldze ve Tavadze, 2023; Ibadoghlu, 2019). Azerbaycan yükseköğretim sistemi, bu standartlara uygun olarak yükseköğretim kurumlarının akademik kalitesini ve uluslararası rekabet gücünü artırmaya yönelik reform çalışmalarını sürdürmektedir (Kumar, Shukla ve Passey, 2020). Ancak, akreditasyon süreçlerinin ve ESG uyumunun, yükseköğretim kurumları üzerindeki bürokratik yükü artırmadan ve kurumsal özerkliği zedelemekten yürütülmesi, sistemin başarısı için kritik öneme sahiptir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Azerbaycan yükseköğretim sistemi, tarihsel süreç boyunca çeşitli dönüşümler geçirmiş ve günümüzde Avrupa Yükseköğretim Alanı (EHEA) ile entegrasyon sürecine girmiştir (Ibadoghlu, 2019). Ancak, diğer ülkelerin yükseköğretim sistemleriyle karşılaştırıldığında, bazı güçlü ve zayıf yönleri sahip olduğu görülmektedir.

Azerbaycan yükseköğretim sisteminin güçlü yönlerinden biri, Bologna Süreci'ne katılımı ve Avrupa yükseköğretim standartlarına uyum sağlama çabalarıdır (Mammadova & Valiyev, 2020). Avrupa yükseköğretim alanına entegrasyon; eğitimde kalite güvencesinin sağlanmasına, akademik hareketliliğin artırılmasına ve kredi transfer sistemlerinin uygulanmasına olanak tanımaktadır. Ancak, Azerbaycan yükseköğretiminde doktora düzeyinde reformların yetersiz kalması, sistemin tam olarak Avrupa standartlarına ulaşmasını engellemektedir (Sotnikova, 2022). Bu durum, Azerbaycan yükseköğretiminde lisans ve yüksek lisans düzeylerinde kaydedilen ilerlemenin, doktora düzeyinde aynı ölçüde sağlanamadığını göstermektedir.

Azerbaycan yükseköğretimi, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki üniversitelere kıyasla kurumsal özerklik ve akademik özgürlük konularında geride kalmaktadır (Aliyev, 2011). Üniversiteler; kendi yöneticilerini seçme, akademik programlarını özgürce belirleme ve bağımsız mali yönetim sağlama konusunda devlet kontrolü altında kalmaktadırlar. Bu durum, Azerbaycan üniversitelerinin dünya sıralamalarında düşük konumda kalmasına ve küresel akademik rekabette geri kalmasına neden olmaktadır (Isakhanli & Pashayeva, 2018). Dolayısıyla, kurumsal özerklik ve akademik özgürlük alanlarındaki bu kısıtlamalar, Azerbaycan yükseköğretiminin uluslararası rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemektedir.

Yükseköğretimin finansman yapısı da Azerbaycan'ın karşılaştığı zorluklardan biridir. Devletin yükseköğretime ayırdığı bütçe, OECD ülkelerine kıyasla oldukça düşüktür ve üniversitelerin alternatif finansman kaynaklarına erişimi sınırlıdır (Abbasov & Drezner, 2018). Azerbaycan yükseköğretim kurumlarının araştırma fonlarına erişimi kısıtlıdır ve özel sektör ile iş birlikleri yeterince gelişmemiştir. Öte yandan, dünya genelinde üniversiteler, araştırma-geliştirme yatırımları ve sanayi ortaklıkları yoluyla eğitim kalitesini artırmaktadırlar (İlyasov, 2023).

Azerbaycan'daki yükseköğretim sisteminin modernizasyon çabaları, uluslararası standartlarla uyumluluğu artırmayı amaçlamaktadır. 2019 yılında Eğitimde Kalite Güvencesi Kurumu'nun kurulması, akademik akreditasyon süreçlerinin geliştirilmesi açısından önemli bir adımdır. Ancak İsağanlı (2008), akreditasyonun devlet kontrolü altında olmasının, bağımsız değerlendirme süreçlerine zarar verebileceğini ve uluslararası akademik standartlara tam uyum sağlanmasını zorlaştırabileceğini vurgulamaktadır. Avrupa'daki birçok ülkede akreditasyon sistemleri bağımsız kuruluşlar tarafından yürütülmekte ve kalite güvencesi açısından daha etkin bir denetim mekanizması sağlamaktadır (Heyneman & Skinner, 2014). Dolayısıyla, Azerbaycan'da akreditasyon süreçlerinin etkinliğinin artırılması için, uluslararası uygulamalar da dikkate alınarak, daha bağımsız bir yapıya kavuşturulması önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Azerbaycan'daki üniversitelerin küresel sıralamalarda yer almaması, araştırma ve yayın performansının yetersizliğini göstermektedir (Abbasov, Hajiev & Shabanov, 2011). Üniversitelerin sıralamadaki konumlarını yükseltmeleri için araştırma ve yayın faaliyetlerinin teşvik edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, Azerbaycan'daki yükseköğretim kurumlarının girişimci üniversite modeline geçiş yapmaları gerektiği belirtilmektedir (Mammadli, 2021). Araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi ve uluslararası iş birliklerinin artırılması, akademik başarıyı artırmanın temel bileşenleri arasında yer almaktadır (Abbasov, Hajiev & Shabanov, 2013). Azerbaycan yükseköğretim sisteminin uluslararası rekabet gücünü artırabilmesi için kapsamlı bir reform sürecine ihtiyaç duyduğu açıktır.

Azerbaycan yükseköğretim sistemi, Bologna Süreci ve Avrupa Yükseköğretim Alanı'na entegrasyon ile uluslararasılaşma konusunda önemli adımlar atmıştır. Ancak; kurumsal özerklik, finansal sürdürülebilirlik, akademik özgürlük ve araştırma-geliştirme faaliyetleri gibi alanlarda hala eksiklikler bulunmaktadır. Üniversitelerin daha rekabetçi hale gelmesi için yönetim yapılarının modernizasyonu, eğitim finansmanının çeşitlendirilmesi ve araştırma odaklı üniversite modelinin teşvik edilmesi gerekmektedir. Reform sürecinin devam etmesiyle, Azerbaycan yükseköğretim sistemi küresel akademik standartlara daha uygun hale getirilebilir ve uluslararası rekabet gücünü artırabilir.

Bu araştırmada Azerbaycan yükseköğretim sisteminin mevcut durumu, doküman analizi aracılığıyla tarihsel bağlamda ele alınarak incelenmiştir. Gelecekteki araştırmalarda farklı nitel veri toplama teknikleri (gözlem, görüşme, odak grup vb.) kullanılarak daha derinlemesine bilgiler elde edilebilir. Özellikle farklı ülkelerin yükseköğretim sistemleri, karşılaştırmalı bir şekilde ele alınarak çeşitli araştırmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Abbasov, A., & Drezner, N. D. (2018). Exploring educational philanthropy in Azerbaijan: Charitable giving behaviors among the university alumni. *Journal of Comparative & International Higher Education*, 10(Spring), 2-12.
- Abbasov, A. M., Hajiev, A. H., & Shabanov, S. A. (2011). Assessment of academic performance of Azerbaijan's universities. In *2011 5th International Conference on Application of Information and Communication Technologies (AICT)* (pp. 1-5). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICAICT.2011.6110926>
- Abbaszadeh, A., Mustafayeva, S., & Narimanov, K. (2011). About the role of the Bologna system in the educational. In *2011 5th International Conference on Application of Information and Communication Technologies (AICT)* (pp. 1-3). IEEE.
- Abdullahzade, C. (2007). The status of international treaties in the legal system of Azerbaijan. *Review of Central and East European Law*, 32(2), 233-256. <https://doi.org/10.1163/092598807X195188>
- Abdullayeva, N. (2024). The role of libraries in academic achievement: Case study of Azerbaijan university libraries. *Library Management*, 45(1/2), 21-36.
- Abdullayeva, S., & Gasimova, S. (2021). XVII century Azerbaijani culture through the eyes of european travelers. *Grani*, 24(2), 41-45. <https://doi.org/10.15421/172113>
- Ahmədov, H. (2014). *Azerbaycan mekteb ve pedagoji fikir tarihi*. Elm ve Tehsil Yayınevi.
- Ali Attestasiya Komisyonu. (2003). *Ali Attestasiya Komisyonu haqqında Əsasnamə* [Regulations on the Supreme Attestation Commission]. Retrieved from <https://e-qanun.az/framework/1957>
- Alihuseynli, M. (2021). Development stages of the constitution of the Republic of Azerbaijan. *Molodyi Vchenyi*, 12(100), 46-49. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-12-100-46>
- Aliyev, R. (2011). Azerbaijan: How equitable is access to higher education? *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 14(1), 20-37.
- Aliyeva, A. (2024). The formation of a new Soviet education system in Azerbaijan SSR. *Metafizika Journal*, 7(3), 59-75. <https://doi.org/10.33864/2617-751X.2024.v7.i3.59-75>
- Amrahov, Z. (2024). Baku State University during the hard trials of 1920s-1930s: Critical administrative challenges and red terror. *Reconstructing the Past: Journal of Historical Studies*, 2(1). <https://doi.org/10.54414/jtsb1168>
- Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası (1995). Retrieved from <https://www.e-qanun.az/framework/897>
- Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Bütçesi Hakkında Kanun (2023). Retrieved from <https://president.az/az/articles/view/58483>
- Azerbaycan Respublikasının 2023-cü il dövlət büdcəsi haqqında qanun* [Law of the Republic of Azerbaijan on the state budget for 2023]. (2022). Retrieved from <https://e-qanun.az/framework/53084>

- Balayev, A. H. (1993). *Azerbaycan Demokratik Respublikası (1918-1920-ci iller)* [Azerbaijan Democratic Republic (1918-1920)]. Elm.
- Bashirov, G. (2021). New extractivism and failed development in Azerbaijan. *Third World Quarterly*, 42(8), 1829-1848. <https://doi.org/10.1080/01436597.2021.1926968>
- Bayramov, H. (2024). About some historical aspects of the activities of Khanlar Pedagogical School. *Scientific Works of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan*, 91(2), 20-26. [https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(2\).20-26](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(2).20-26)
- Baxşeliyev, F. (2024). Deportations of Azerbaijanis from West Azerbaijan and the concept of return. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11(4), 2328-2347. <https://doi.org/10.46868/atdd.2024.709>
- Bilim ve Eğitim Bakanlığı (2022). Retrieved from <https://edu.gov.az/>
- Bilim ve Eğitim Bakanlığının Yönetmeliği [Regulation of the Ministry of Science and Education]. (2009). Retrieved from <https://e-qanun.az/framework/9629>
- Cəfərova, L. (2024). Azərbaycanın Bolonya prosesinə qoşulması zərurəti [The necessity of Azerbaijan's accession to the Bologna Process]. *The Actual Problems of Study of Humanities*. <https://doi.org/10.62021/0026-0028.2024.1.159>
- Cəfərzadə, Ş. (2021). Interrelation of the realization of the right to participate in the cultural life of society with other rights. *Sprachwissenschaft*, 15, 91-93. <https://doi.org/10.36719/2663-4619/64/91-93>.
- Doktora Kabul Kuralları (2010). Retrieved from <https://e-qanun.az/framework/19800>
- Durmaz, Ş. (2010). 20. yüzyılın başında Azerbaycan'da sosyal yardımlaşma ve dayanışma amaçlı vakıf ve dernekler. *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yardım ve Dayanışma Hakemli Araştırma Dergisi*, 1(1), 61-69.
- Eğitim Kanunu (2009). Retrieved from <https://e-qanun.az/framework/18343>
- Eğitim Kurumlarının Akreditasyon Kuralları Hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun Kararı [Decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan on the Accreditation Rules of Educational Institutions]. (2010). Retrieved from <https://e-qanun.az/framework/20089>
- Ergün, A. G. M. (1997). Azerbaycan eğitim sistemi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 12(12), 499-514.
- Gibbs, P., Grdzeldze, I., & Tavadze, G. (2023). Quality assurance of higher education in the South Caucasus. *Quality in Higher Education*, 29(1), 1-5. <https://doi.org/10.1080/13538322.2022.2100598>
- Gurbanova, G. (2025). Stages of Historical Development of Azerbaijan Education System: From the 19th Century to the Period of Independence. *Eminak: Scientific Quarterly Journal*, 4(48), 25-41. [https://doi.org/10.33782/eminak2024.4\(48\).74](https://doi.org/10.33782/eminak2024.4(48).74)
- Gül, Y. E. (2019). *Günümüzde Türk devletlerinde örgün eğitim*. Nobel.
- Guliyev, F. (2016). The quality of education in Azerbaijan: Problems and prospects. *Caucasus Analytical Digest*, 90(2), 6-10.
- Halilov, N. (1998). *Azerbaycan mekteb ve pedagoji fikir tarihi*.
- Hasanova, A. (2013). *Müasir dövrdə Azərbaycanda ali pedaqoji təhsilin inkişafı* [Development of higher pedagogical education in Azerbaijan in modern times] (Doctoral dissertation). Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti.
- Heyneman, S. P., & Skinner, B. T. (2014). The Bologna Process in the countries of the former Soviet Union: An outsider's perspective. *Journal of the European Higher Education Area*, 1, 55-71.

- Huisman, J. (2019). The Bologna process in European and post-Soviet higher education: Institutional legacies and policy adoption. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 32(4), 465-480.
- Ibadoghlu, G. (2019). Higher education system of Azerbaijan: Country report. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3458560>
- Ilyasov, A. (2023). Current situation of external quality assurance of student preparation in high education institution in line with the labor market demand. *International Scientific and Practical Conference "Economic Sciences and Management in the modern world"*.
- Ilyasov, A., Imanova, S., Mushtagov, A., & Sadigova, Z. (2023). Modernization of quality assurance system in higher education of Azerbaijan. *Quality in Higher Education*, 29(1), 23-41. <https://doi.org/10.1080/13538322.2022.2100606>
- Isakhanli, H., & Pashayeva, A. (2018). Higher education transformation, institutional diversity and typology of higher education institutions in Azerbaijan. In *25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries* (pp. 97-121). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-52980-6_4
- İsahanlı, H. (2008). *Müasir dünyada ali təhsil sisteminə nələr baş verir və "2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sisteminə islahatlar üzrə Dövlət Proqramı" necə olsa yaxşıdır?* [What is happening in the higher education system in the modern world and how is the "State Program on Reforms in the Higher Education System of the Republic of Azerbaijan for 2008-2012"?]. Xəzər Universitəsi Nəşriyyatı.
- Javadov, I., Bakhshiyev, C., & Karimova, J. (2024). The importance of the implementation of European Standards and Guidelines (ESG) in the quality assurance system in higher education institutions. *Scientific Works*, 91(2), 10-15. [https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(2\).10-15](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(2).10-15)
- Kazimov, N. (2008). *Milli pedaqogikadan qidalanan ali təhsil pedaqogikasının məzmunu* [The content of higher education pedagogy, nourished by national pedagogy].
- Kerimova-Kodjayeveva, T. (2023). Formation and creation of the Academy of Sciences of the Azerbaijani SSR (1920–1945) in the works of Azerbaijanian and foreign scientists. *Novaia i Noveishaia Istoriia*, 3, 28-42. <https://doi.org/10.31857/S013038640025909-7>
- Kumar, P., Shukla, B., & Passey, D. (2020). Impact of accreditation on quality and excellence of higher education institutions. *Revista Investigacion Operacional*, 41(2), 151-167.
- Lisans eğitiminin içeriği ve organizasyonu için kurallar (2010). Retrieved from <https://eqanun.az/framework/20009>
- Levchenkov, A. (2020). Book review: Publications of the Institute of Post-Soviet and Interregional Studies / Ed. by E.I. Pivovarov. Issue 3: Azerbaijan's Studies. *M.: Russian State University for The Humanities*, 126-133. <https://doi.org/10.28995/2686-7648-2020-4-126-133>
- Mahmudov, M. (2014). *Dünya eğitim sistemleri* [World education systems]. Mütərcim.
- Mammadli, A. (2021). Transformation of higher education institutions in Azerbaijan into entrepreneur universities. *Elmi Əsərlər*, 88(1), 27-32.
- Mammadov, R., & Abaslı, K. (2019). Bağımsızlık sonrası Azərbaycan eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin öğretmen görüşleri. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 3(2), 43-59.
- Mammadova, L., & Valiyev, A. (2020). Azerbaijan and European Higher Education Area: Students' involvement in Bologna reforms. *Research in Educational Administration & Leadership*, 5(4), 1083-1121.

- Mardanov, M. (2011). *Azərbaycan təhsil tarixi (I cild)* [History of education in Azerbaijan (Volume I)]. Təhsil.
- McGhee, R., Jr. (1997). *Organizational culture in private higher education: A look at a new private university in post-Soviet Azerbaijan* (Publication No. 9803531) [Doctoral dissertation, University of California, Los Angeles]. ProQuest Dissertations and Theses Global.
- Mladenova, M. (2020). The first Azerbaijan Republic and its European students. The history of their return. *Scientific Knowledge - Autonomy, Dependence, Resistance*, 13(2), 137-149. <https://doi.org/10.37708/bf.swu.v29i2.10>
- Morgan, H. (2022). Conducting a qualitative document analysis. *The Qualitative Report*, 27(1), 64-77. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2022.5044>
- Mütevelli Heyyət'in Yönetmeliği [Regulations of the Board of Trustees]. (2020). Retrieved from <https://e-qanun.az/framework/4586>
- Nabiyev, A. (2013). Boloniya prosesi və boloniya deklarasiyası [Bologna process and Bologna declaration]. *Xəzər Xəbər*, 316, 33-39.
- Okutan, M. (1996). Azərbaycan eğitim sistemi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 5(5), 97-108.
- Öztay, O. H. (2022). Sovyetler Birliği'nde uygulanan kolektivizasyon politikaları ve repressiya döneminde Azərbaycan basını (1930-1939). *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 159-171.
- Paşa, E. (2021). Karabağ sorunu: Tarihi gerçekler, jeopolitik çıkarlar ve çözüm süreci. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 192-215.
- Rumyantsev, S. (2010). First research and first specialists: The social sciences and humanities in post-Soviet Azerbaijan. *Laboratorium: Russian Review of Social Research*, 2(1), 284-310.
- Rzayev, J. (2020). Contribution of universities to the socio-cultural progress of the Azerbaijan. *Studia Wschodnioeuropejskie*. <https://doi.org/10.31971/24500267.12.3>
- Silova, I., Johnson, M. S., & Heyneman, S. P. (2007). Education and the crisis of social cohesion in Azerbaijan and Central Asia. *Comparative Education Review*, 51(2), 159-180. <https://doi.org/10.1086/512022>
- Strakes, J. (2013). Situating the 'Balanced Foreign Policy': The Role of System Structure in Azerbaijan's Multi-Vector Diplomacy. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 15, 37 - 67. <https://doi.org/10.1080/19448953.2013.766085>.
- Sotnikova, M. I. (2022). Doctoral education in post-Soviet countries: From a unified model to variety of approaches. *University Management: Practice and Analysis*, 26(3), 67-82. <https://doi.org/10.15826/umpa>
- Şahbazova, T. (2024). Müstəqillik illərində Azərbaycanda Ali Təhsilin İnkişaf Perspektivləri. The Actual Problems of study of humanities. <https://doi.org/10.62021/0026-0028.2024.1.312>.
- Şiraz, F., Xelilov, B., & Döş, B. (2017). *Türk dünyası eğitim raporu: Azərbaycan*. Pegem Akademi.
- Topuz, B. (2011). Historical development of Azeri education system and the effects of the private Azerbaijani-Turkish schools. *Journal of Educational and Social Research*, 1(5), 11-20.
- Vahapzade, B. (2019). Türkiye Azərbaycan eğitim sistemlerinin incelenmesi [Examination of Turkey Azerbaijan education systems]. In Z. Məmmədov, F. Tuzcuoğlu, & S. Kol (Eds.), *Azərbaycan Və Türkiyə Universitetlərinin əməkdaşlıq istiqamətləri: mövcud vəziyyət və perspektivlər* (pp. 124-181). UNEC.

- Vagabova, T. (2022). Formation of the theory of education and development of scientific knowledge in Azerbaijan in the second half of the 19th century and beginning of the 20th century. *Man and Education*. <https://doi.org/10.54884/s181570410023270-2>
- Yadigarova, L. (2022). Müasir ali təhsil sistemində tədqiqat universitetlərinin əhəmiyyəti [The importance of research universities in the modern higher education system]. *Azərbaycan Məktəbi*, 3(700), 43-50.
- Yalçınkaya, A. (1999). *Yetmiş yıllık kriz: Sovyetler Birliği'nde Moskova-Türkler ilişkileri*. Beta.
- Yükseköğretim Kurumu Tüzüğü (2011). Retrieved from <https://e-qanun.az/framework/21194>
- Yükseköğretimin Devlet Standartı ve Programı (2010). Retrieved from <https://e-qanun.az/framework/19531>